

РЕЦЕНЗИЯ

за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

в СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Рецензент: проф. д.н Божидар Виолинов Божинов

Автор на дисертационния труд: Радослав Петков Къновски, кандидатстващ за придобиване на образователна и научна степен „Доктор“ по професионално направление 3.8 „Икономика“, научна специалност „Парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси)

Тема на дисертационния труд: „Депозитите на домакинствата в банковата система: факторни въздействия и тенденции“

Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България – ЗРАСРБ, Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и Правилника за развитие на академичния състав в Стопанска академия „Д.А. Ценов“, Свищов. Рецензията е изготвена на основание Заповед № 877/30.09.2019 г. за утвърждаване на състава на научното жури по откритата процедура по публична защита на дисертационен труд на тема „Депозитите на домакинствата в банковата система: факторни въздействия и тенденции“, разработен Радослав Петков Къновски, за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика, по научна специалност 05.02.05. „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси).

Нормативните изисквания за дисертационния труд за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ са налични в чл. 27 на Правилника за прилагане на Закона за развитието на академичния състав в Република България и чл. 68 на Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д.А.Ценов“, според които:

(1) Дисертационният труд трябва да съдържа научни или научноприложни резултати, които представляват оригинален принос в науката. Дисертационният труд трябва да показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания.

(2) Дисертационният труд трябва да бъде представен във вид и обем, съответстващи на специфичните изисквания на първичното звено. Дисертационният труд трябва да съдържа: заглавна страница; съдържание, увод; изложение; заключение - резюме на получените резултати с декларация за оригиналност; библиография.

Чл. 72, т. 4 на Правилника за развитие на академичния състав в СА „Д.А.Ценов“ предполага и изискването за покриване на минималните национални изисквания за придобиване на образователна и научна степен „доктор“

Изходен пункт за рецензията са:

1. Дисертационен труд „Депозитите на домакинствата в банковата система: факторни въздействия и тенденции“ в обем от 226 страници. Допълнително са представени 6 страници приложения. Приемам общия обем от 234 страници като достатъчен за изясняване на авторската теза.

2. Списък с публикациите на кандидата по темата, включващ следните публикации:

1. Къновски, Р. **Икономическа същност на категорията „спестявания на домакинствата“**, Годишен алманах, научни изследвания на докторанти, книга 10, Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов, 2015, с. 292-306.
2. Къновски, Р. **Валутна структура на депозитите на домакинствата в банките (2005 – 2015 г.) – тенденции на изменение**, Годишен алманах, научни изследвания на докторанти, книга 11, Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов, 2016, с. 68-80.
3. Къновски, Р. **Фактори, влияещи на спестяванията на домакинствата**. Сборник с доклади от Единадесета международна научна конференция на младите учени на тема **„икономиката на България и европейския съюз: конкурентоспособност и иновации“** 15.12.2015 г. УНСС София, с.541-549.

3. Списък с приноси, включващ 6 дефинирани приноса, а именно:

Първо. Разкрити са основните достижения в научната литература в областта на домакинствата, спестяванията и депозитите на домакинствата в банките, като е акцентирано на някои отделни моменти от тяхната същност. Отделено е внимание на нюансите на позициите на отделните автори и на тази основа е направена характеристика на същността на домакинствата и депозитите на домакинствата в банките.

Второ. Предложени са авторови дефиниции на основни понятия – „домакинства“ и „депозити на домакинствата в банковата система“, чието извеждане, критичен анализ и оценка обогатява както финансовата теория, така и икономическата практика. Дефинициите са изведени на основата на систематизиране на предимствата и недостатъците на широко разпространени в областта на икономическата наука определения за изследваните понятия.

Трето. Очертани са основните насоки на връзките на домакинствата с останалите сектори в икономиката, а от там и избора на фактори, които да се използват за първоначалния и окончателен анализ и построяването на иконометричния модел. Чрез прилагането на корелационен и регресионен анализ се извеждат специфичните фактори, които въздействат върху формирането на депозитите на домакинствата в банковата система за периода 2007 – 2017 г.

Четвърто. Изследвано е развитието на пазара на банкови депозити на домакинствата в България за периода 2007-2017 г. Анализирано е участието на първа, втора и трета група банки на този пазар и са направени изводи за тяхното поведение, както и промените, които настъпват в пасивите им и депозитната им база.

Пето. Анализирани са тенденциите на общо развитие, които настъпват в депозитите на домакинствата в банковата система за периода 2007-2017 г., като са систематизирани промените в състава и структурата на депозитите на домакинствата и на тази основа е оценено дяловото участие на групите в депозитната база на банковата системата и измененията в позициите им.

Шесто. Анализирана е валутната структура на депозитите на домакинствата в банковата система и са изведени тенденциите, които настъпват в нея. Доказано е, че за периода 2007-2017 г. в 80% от депозитните групи, класифицирани по количествени категории и икономическа дейност, настъпват значителни структурни изменения, които са резултат от значителното нарастването на депозитите на домакинствата деноминирани в лева.

4. Автореферат в обем 42 стр.

5. Справка за изпълнение на минималните национални изисквания и публикации по дисертационния труд, с посочени 3 публикации, позволяващи набирането на 30 точки по националните изисквания.

6. Списък на участията на докторанта в научни форуми, с посочени участия в 4 научни форума, а именно:

Участие в Докторантска научна сесия като слушател и дискусант, проведена на 12.12.2014 г. в гр. Свищов.

Участие в Докторантска научна сесия с доклад и презентация на тема „Икономическа същност на категорията „спестявания на домакинствата““, проведена на 03.12.2015 г. в гр. Свищов.

Участие в Единадесета международна научна конференция на младите учени „Икономиката на България и европейския съюз: конкурентоспособност и иновации“ с доклад на тема „Фактори влияещи върху спестяванията на домакинствата в банките“, проведена в УНСС – София на 15.12.2015 г.

Участие в Докторантска научна сесия с доклад и презентация на тема „Валутна структура на депозитите на домакинствата в банките (2005 - 2015 г.) – тенденции на изменение“, проведена на 02.12.2016 г. в гр. Свищов.

В изпълнение на задълженията ми като рецензент представям следните констатации и заключения:

I. Общо представяне на дисертационния труд:

Заглавието на дисертацията „Депозитите на домакинствата в банковата система: факторни въздействия и тенденции “ отговоря напълно на съдържанието. Обемът от 231 страници считам, че е достатъчен за изясняване на авторската теза. Предметът на изследване, формулиран на стр. 6, е изследване на факторните въздействия и тенденции на развитие на депозитите на домакинствата.

В структурно отношение дисертацията е изградена стройно и логично – три глави, въведение и заключение, и допълнителни приложения. Според мен структурата на дисертацията, балансът между частите, и най-вече тяхното съдържание ни представят докторантът като изключително съвестен изследовател.

Първа глава е озаглавена „ЕВОЛЮЦИЯ НА ВЪЗГЛЕДИТЕ ЗА ДОМАКИНСТВАТА В СВЕТОВНАТА ИКОНОМИЧЕСКА МИСЪЛ“ и в нея са представени различните теории и е направен анализ на възгледите за домакинствата. Анализирани са доходите и разходите в бюджетите на домакинствата. Специално внимание е обърнато на основните източници на доходи и по-големите групи от разходите на домакинствата.

Втора глава - „СПЕСТЯВАНИЯТА НА ДОМАКИНСТВАТА И ТЯХНОТО ЗНАЧЕНИЕ ЗА ДЕЙНОСТТА НА БАНКОВАТА СИСТЕМА В БЪЛГАРИЯ“ акцентира върху теориите за спестяванията на домакинствата. Изведени са видовете спестявания на домакинствата. Класифицирани са депозитите на домакинствата в банковата система. Особено внимание е обърнато на приноса на депозитите на домакинствата при формиране депозитната база на банките.

Третата глава „ИКОНОМЕТРИЧЕН АНАЛИЗ НА ДЕПОЗИТИТЕ НА ДОМАКИНСТВАТА В БАНКОВАТА СИСТЕМА“ цели да отговори на поставените въпроси по емпиричен и статистически път. Събиране и обработка на количествени данни, провеждане на анализ за факторите влияещи върху депозитите на домакинствата. Изведени са динамиката, тенденциите на развитие, коефициенти на изпреварване и структурните изменения във валутната структура на депозитите на домакинствата в банковата система на Р. България за периода 2007-2017 г

Приемам структурата (и съответстващата ѝ логика на изследване) за напълно сполучлива и достатъчно балансирана, а поднесените оценки и изводи - точни и коректно (личностни) формулирани.

Използваната литература за написването на дисертацията включва 157 литературни, информационни и интернет източника, от които 53 на български език, 44 на руски език, 57 на английски език и 3 интернет източника. По моя преценка, използваните източници са коректно ползвани в дисертацията.

Изследването включва и 6 аналитични приложения, пряко свързани с изследваната тематика.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд.

Темата на изследването е дисертабилна, актуална и значима от теоретична и практическа гледна точка. За актуалността на тематиката авторът дава убедителни доказателства на с. 4-5, което ми позволява да потвърдя, че темата е оригинална и актуална.

Обект на изследване на дисертационния труд е банковата система в България в периода 2007-2017 г.

Предметът на изследване, формулиран на стр. 6, е изследване на факторните въздействия и тенденции на развитие на депозитите на домакинствата.

Основната изследователска теза е, че върху нарастването депозитите на домакинствата въздействат основно макроикономически фактори и фактори от банковата система, като във валутната структура на 80% от депозитни групи класифицирани по количествени категории и икономическа дейност, настъпват значителни структурни изменения. (с. 7).

Целта на изследването е: да се разкрият основните фактори, които въздействат за формиране на депозитите на домакинствата в банковата система, да се оцени степента на тяхното влияние, както и да се анализират тенденциите на развитие и структурните изменения на депозитите. (с. 6). Правилно са разписани и съответстващите основни изследователски задачи (с. 6-7). Намирам и целта, и основните задачи, за правилно формулирани и предоставящи достатъчно възможности за изводи и препоръки.

Основният изследователски подход, който е използван при провеждането на дисертационното изследване, е системният подход. За количественото изучаване и моделиране на връзката между депозитите на домакинствата в банковата система и определени факторни променливи се използват следните методи: (1) графичен метод за визуално представяне на динамиката и тренда на развитие на динамичният ред на депозитите на домакинствата в банковата система; (2) съставяне на трендова функция на динамичният ред на депозитите на домакинствата в банковата система; (3) логаритмуване с натурален логаритъм на изходните стойности на динамичните редове на зависимата и независимите променливи; (4) тест на Ljung-Box- за наличие на автокорелация в изходните динамични редове на зависимата и независимите променливи; (5) диференчен метод за определяне на разлики от първи порядък от данните от динамичните редове; (6) регресионен и корелационен анализ за определяне на количествени оценки на силата на зависимост между депозитите на домакинствата в банковата система и обясняващите / независими променливи, както и за оценки на коефициентите на наклона и на свободния член в модела; (7) тест на Durbin-Watson за наличие на серийна автокорелация от първи порядък на остатъците на модела; (8) тест на Jarque-Bera/Kiefer-Salmon за нормално разпределение на остатъците; (9) Breusch-Pagan за хомоскедастичност на остатъците; (10) Критерий на Akaike, Hannan-Quinn и Schwarz за определяне на информационната сила на модела.

Описани са коректно ограничителните рамки (с. 12), Периодът на анализа е 2007 – 2017 г. и обхваща депозитите на домакинствата в банковата система на България. За

целите на разработка понятията: спестявания на домакинствата, влогове на домакинствата в банковата система и депозити се разглеждат като синоними. Под депозити на домакинствата в банковата система се разбира влоговете на виждане, срочните и спестовни влогове, без депозитните услуги на банките. Депозитните услуги на банките не са обект на анализ в дисертационния труд.

Източниците на анализирани данни са статистически данни на Българска народна банка (БНБ), периодични публикации БНБ, статистически данни на Национален статистически институт (НСИ), периодични публикации на НСИ, факти, публикации в специализирана литература, интернет.

Общото ми мнение относно дисертационния труд на докторант Къневски е, че автора ясно и точно е дефинирал своите виждания и идеи и в рамките на дисертацията е успял да аргументира и защити своите виждания. Направено е разграничение на достиженията на научната мисъл до този момент и авторовия принос по изследваната проблематика.

Представената дисертация е в обем 233 страници, от които 199 страници основен текст, структурирани в три взаимно свързани и надграждащи се глави. Считаю, че обемът на изследването е достатъчен докторанта да развие и защити своето виждане по изследваната проблематика.

В подкрепа на изложението в дисертацията са оформени 93 таблици и 11 фигури, които са с достатъчна висока степен на информативност и са пряко свързани с излаганата теза и виждания на докторанта.

Дисертационният труд е написан на разбираем език с коректно ползване на специализираната научна терминология по проблематиката. Не се забелязва наличие на значителни отклонения от тезите в изложението, повторения на виждания и пасажии, както и наличие на логически противоречия и съразмерност на частите. Изчисленията в дисертацията се базират на утвърдени математически и статистически подходи и модели, които коректно и уместно са приложени към анализирани данни.

Дисертацията е проверена чрез системата iThenticate, според която тя се характеризира с индекс на сходност 8%, което е независимо потвърждение, че автора се е придържал стриктно към правилата за научна етика при създаването на научни изследвания, като коректно е цитирал използваните литературни източници.

По отношение на обема и съдържанието на автореферата, считам, че той е в достатъчен обем и коректно, пълно и точно отразява в резюме съдържанието и достиженията в дисертационното изследване на автора.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд.

Представената за рецензиране дисертация представлява завършен научен труд по темата „Депозитите на домакинствата в банковата система: факторни въздействия и тенденции“. В рамките на проведеното изследване, авторът достига до заключение и надграждания, обособени в рамките на 6 приноса, посочени в приложения автореферат.

Сред авторовите достижения можем да откroим:

- Предложени собствени дефиниции на „домакинства“ и „депозити на домакинствата в банковата система“, надграждащи съществуващите научни трактовки по проблематиката
- На база извършени статистически анализи са изведени специфични фактори, които въздействат върху формирането на депозитите на домакинствата в банковата система за периода 2007 – 2017 г.
- Доказва се е, че за периода 2007-2017 г. в 80% от депозитните групи, класифицирани по количествени категории и икономическа дейност, настъпват значителни структурни изменения, които са резултат от значителното нарастването на депозитите на домакинствата деноминирани в лева.

Лично на мен не ми е известно дали предложените от автора идеи и резултати са намерили отзвук и признание в специализираната научна литература

IV. Критични бележки, въпроси и препоръки по дисертационния труд.

В науката никога не съществува изследване, за което да можем да кажем че е окончателно завършено и няма потенциал за бъдещо развитие и усъвършенстване. Същото се отнася и за дисертационния труд на докторант Къневски.

Определено дисертацията би подобрила своите качества, ако авторът беше включил и сравнителен анализ на тенденциите в депозитите на домакинствата в банковата система не само в България, но и в други държави или в ЕС като цяло. Подобен подход би позволил да се изведе извод дали направените в дисертацията констатации и изводи са характерни единствено за България или са част от значително по-голяма тенденция в рамките на Европейския съюз.

Към докторанта имам следните допълнителни въпроси, свързани с тематиката на проведеното от него изследване:

1. Какво въздействие оказва фалитът на КТБ върху пазара на депозити на домакинствата? Наблюдава ли се промяна в депозитната стратегия на домакинствата след 06.11.2014 г.

2. Какво въздействие оказва промяната на демографската структура на населението върху депозитите на домакинствата?

V. Обобщено заключение и становище.

Общото ми становище е: авторът е разработил дисертация, която има ясно формулиран проблем, цел и задачи, предполагащи научно изследване; дисертацията е доказателство, че Радослав Къновски познава научната литература и научните постижения в тази научна област, открил е значими проблеми, систематизирал е изследваната проблематика, правилно е интерпретирал резултатите от научното изследване, оформил ги е и ги е представил разбираемо и логично. Дисертационният труд съдържа научни или научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и показва, че кандидатът притежава задълбочени теоретични знания по съответната специалност и способности за самостоятелни научни изследвания.

Това е основание да дам своята подкрепа чрез **положителна оценка** на дисертационния труд на Радослав Къновски, и да **препоръчам на членовете на научното жури** по процедура по публична защита на дисертационен труд на тема „Депозитите на домакинствата в банковата система: факторни въздействия и тенденции“, да **присъдят на докторант Радослав Петков Къновски образователната и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика, по научна специалност 05.02.05. „Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка“ (Финанси).**

Дата: 18.10.2019

Рецензент:

(проф. д.н. Б. Божинов)